

Fig. 1. Søndersø. Ydre, set fra Sydøst.

H. M. 1935

SØNDERHAA KIRKE

HASSING HERRED

Kongen havde o. 1630 og 1666 Jus patronatus til Kirken¹. 3. Juni 1720 blev Kirke-tienden med Reservation af Jus vocandi tilskødet Hr. Niels Nieman, Sognepræst til Kirken²; senere ejedes den af Sogneboerne (sml. Klokke S. 489), men overgik til Selveje 1. Januar 1911.

Angaaende gejstlige Forhold i ældre Tid, se Snedsted S. 471.

Kirken ligger højt, paa en Bakke, med vid Udsigt mod Øst og Nord. Kirkegaarden, hvis Terræn fra Bygningen har Fald til alle Sider, hegnes af Kampestensdiger, der har Port mod Nord og Laager mod Øst og Vest, med nymodens Granitpiller.

Bygningen bestaar af Kor og Skib fra romansk Tid, Taarn fra sengotisk Tid og nymodens Vaabenhus. Orienteringen afviger en Del mod Syd.

Den *romanske Granitkvaderkirke*, Kor og Skib, har Skraakantsokkel, o. 42 cm høj. Af oprindelige Vinduer er der i Koret bevaret tre. Et tilmuret Østvindue, hvis Overligger har falske Fugeriller³, 16 cm fra Lysningen begrænset af en Buerille (søndre Overhjørne er falset), og et aabent Nordvindue af tilsvarende Størrelse (H. 150 cm, Br. 83, over Sökkelen 235); begge har Monolit-Saalbænke. Paa Korets Sydside, kun 97 cm over Sökkelen, findes et blændet, cirkelrundt

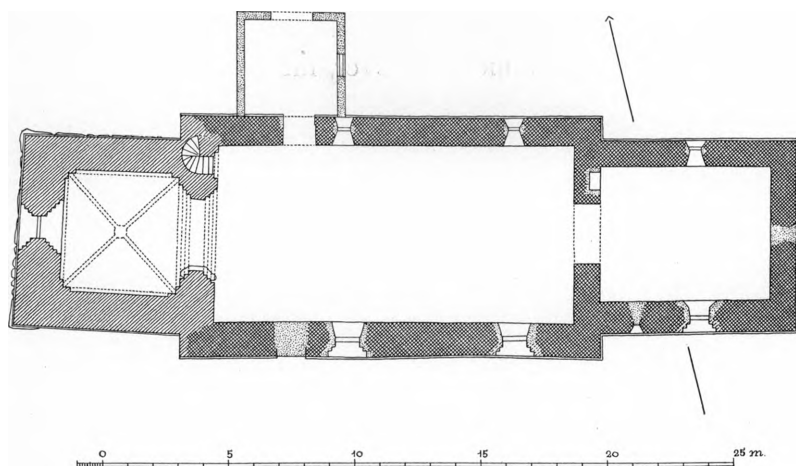

Fig. 2. Sønderhåa. Plan. 1:300. Maalt af C. G. Schultz 1937.

Spedalskvindue (sml. Fig. 1), hvis Karm er samlet af to Kvadre (Tvm. 58 cm). Skibet, hvis Murhøjde over Sökkelen er o. 5,50 m, har begge sine af Monolit-Overligger dækkede Nordvinduer (H. 162 cm, Br. 85, over Sökkelen 306); det vestres Saalbænk bestaar af to Sten. Den retvinklede Norddør er endnu i Brug og synes velbevaret, Syddøren derimod er næsten helt ødelagt og dens Kvadre indsat hulter til bulter i Murværket. Et Gab i Sökkelen viser, at den oprindelig har været o. 111 cm bred. Østkarmen staar bevaret i fuld Højde, 206 cm over Sökkelen, af Vestkarmen findes kun den underste Kvader paa Plads; umiddelbart herover er den 35 cm høje, 161 cm lange Overligger indsat. Dels nederst i Dørlysningsen, dels spredt højere oppe i Muren ses endvidere fem kilehugne Buekvadre, der viser, at Døroverliggeren oprindelig har været kronet af et rundbuet Blændingsfelt (sml. f. Eks. Snedsted S. 472).

I det *Indre* har den forholdsvis lille Triumfbue ensartede Kragsten med omløbende, attisk Profil, der forneden ledsages af en lille Hulkant (Side 469, Fig. 3).

Ændringer og Tilføjelser. Taarnet er sengotisk, fra o. 1500, men ved dets Opførelse er der, ligesom i Snedsted (S. 473), i saa stor Udstrækning brugt *romanske Kvadre*, at det er overvejende sandsynligt, at disse stammer fra et *fromansk Taarn*⁴. Alle tre Sider har Skraakantsokkel; Kvaderklædningen, i hvilken der 1886 saas flere kilehugne Sten, passende til en Taarnbue (Uldall), naar op over Skibets Gesimshøjde, og selv i Taarnets Indre, som er af gule Munkesten i Munkeskifte, sidder en Række Skraakantkvadre. Taarnrummet har spids, tredobbelt falset Bue mod Skibet og rundbuet, udvendig tredobbelt, indvendig firdobbelt falset Vestvindue; Hvælvet er moderne, opført 1923 af Molérsten (Arkitekt Jens Foged) paa gamle Vægbuer fra en oprindelig planlagt eller senere nedbrudt Hvælving. En Vindeltrappe, som er

indbygget i Skibets Nordvesthjørne, har Indgang fra selve Kirkerummet gennem en fladbuet Dør. Trappelegemet er muret uden Spindel, med Loft af fladbuede Binderstik. I Mellemstokværket er der en fladbuet Dør gennem Skibets Vestgavl. Taarnet, som har »forkerte« Gavle, vendende i Syd og Nord, synes at have været højere; dets to fladrundbuede Glamhuller, fra 1715 (Rgsk.), er uregelmæssigt placerede, det søndre helt oppe i Gavlfladen. I Toppen har Nordgavlen en rundbuet Glug, flankeret af Jernankre: ANNO. Det hertil hørende Aarstal mangler, men de smaa Sten i Taarnets øvre Partier viser, at disse er ommuret i ret sen Tid. Tagværkets seks Egebjælker er gamle, det øvrige Tømmer er fornyet, af Fyr.

I Regnskabet for 1715 meddeles, at *†Klokkehuset* paa Kirkegaarden, hvor Klokken ungefær 50 Aar har hængt, er ganske forraadnet, saa at der ej med den tør ringes; den er nu ophængt i Taarnet efter Kirkernes Forsvars Ordre. 1886 hang den i nordre Glamhul (Uldall).

Sydvinduerne i Kor og Skib har udvendig dobbeltfalsede Karme med meget uregelmæssige Buer. Skibets Vestvindue er af smaa Sten, men de to andre synes muret af Munkesten, vistnok fra 1500'erne. Indvendig har de alle nyere Smige. Fra Slutningen af 1500'erne stammer Prædikestolsopgangen gennem Triumfmuren.

Vaabenhuset foran Norddøren, fra 1800'erne, er af smaa Sten. Et Par store Grundsten i Græsset nær Syddøren kunde tyde paa, at et ældre *†Vaabenhus* har staaet her.

Kirken har kalkede Striber under Sugfjælene og Rammer omkring de aabne Vinduer, der har Træ-Karme. Tagene er tækket med Bly, Vaabenhuset dog hængt med Tegl. Korets Tagværk er gammelt, af spinkelt Egetømmer, med bladede Hanebaand (i Syd Stregnumre, i Nord Firkantstik); 1870 (snittet Aarstal) er det afstivet med et ekstra Lag Hanebaand, og to Fag har faaet Krydsbaand. De øvrige Tagværker er nye, af Fyr. Det Indre har Bjælkeloft.

K A L K M A L E R I E R

»Neden for Altergulvet paa den nørre Side af Muren« fandtes o. 1730 en Bisperække, gaende fra Hr. Peder Thomesøn A° 1537 til Mag. Frantz Testrup A° 1709, samt efterfølgende Vers:

»Disse tolv Aaronske Steene
Glimred har paa Zions Bryst
Fra den Tiid, Guds Ord det reene
Fremgang fick ved Luthers Røst.
Vor Guds tolvbestierved Krone,
Fri for Babels Hoere-Sviig,
Styrked ved tolv Englers Tone
Staar hos os u-ryggelig.«⁵

I N V E N T A R

Alterbord, sat af Granitkvadre og forhøjet med to Skifter Mursten; kun Bagsiden, o. 80 cm fra Østvæggen, er synlig.

Alterbordspanel (Fig. 4) fra o. 1550, af Fyr. Forsiden dannes af fire enkle Foldeværksfyldinger, hvis oprindelige Rammestykker nu kun er bevaret paa Bordets Hjørner; Endestykkernes Fyldinger er glatte. Stafferingen er fra o. 1675, brunrød, rød og hvid, især hvide Bølgelinjer i en Del af Hulleddene og hvide Blonder ved Fyldingernes Underkant (sml. Sjørrind S. 386); de stærkt afskallede Gavlfelter er dekoreret med lodrette Striber.

†*Alterklæde*. 1687 forærede velbaarne Fru Helle Urne til Estvadgaard (Ringkøbing Amt) et Alterklæde af grønt Fløjls og rødt Damask, »udi hveranden Bredde, med Silkefrynser omkring« (Rgsk.).

Altartavle (Fig. 3) af lutheransk Fløjtype, fra o. 1589 (sml. Prædikestol), med Malerier fra 1708. I Midtskabets Hjørner, paa Fyldingspostamenter, staar Ung-Renaissancesøjler med korintiske Kapitæler og forneden Akantusbladskeder; kun Fløjene, hvis Rammestykker er glathøvlede, har bevaret deres oprindelige Trekantgavl med Top- og Fodspir, mens Midtstykkets Rundbuegavl skyldes en Fornyelse, der sikkert er samtidig med Malerierne. Disse stammer fra 1708 og er udført af Jens Thrane for 30 Daler; hans Kvittering fra 17. Nov. er endnu bevaret ligesom hans Akkord af 15. Sept., med Hr. Mouritz Nors i Provst Holger Schandorphs Nærværelse, hvor han paa billigste Maade forpligter sig til at staffere Tavlen: »Først skal jeg forgylde en Del af Listerne med behørig Ducat Guld og Knopperne oven paa Tavlen, de andre Lister skal jeg forsøve og siden overlaxere med rødt og grønt. Midt udi Tavlen skal jeg afskildre den Historie Christum sidde til Bords med sine Apostler, paa den ene Dør Christi Korsfæstelse, og paa den anden hans Opstandelse, alt med Vers under hver Historie, saavelsom og gøre en blaa Gardin bag Tavlen paa Muren«. Midtmaleriet er malet paa Lærred, Fløjmalierne direkte paa Træet. I Topstykket ses Jahves Navn i Straaleglans, i Fløjenes Gavlfelter Englehoveder. Indskrifterne er med gul Kursiv, i Postamentfeitet delvis svarende til Snedsteds (S. 476), under Nordfløjen: »Her staar jeg Synder sorrigfuld, Dog Korset en[d] tilbeder, Korsfæste Jesu, vær mig huld, Jeg ald min Synd begræder«, under Sydfløjen: »Med Seyr den Herre Jesus Døden over vinder, Naar Vogterne hos Graven sig forskreked finder«, i Frisen Vers sammenstykket af Matth. 17, 4, Joh. 6,54—55 og 51 samt Matth. 11,28. 1872 blev Rammeværket egetræsmalet af H. Gjørup; denne Farve blev fjernet og Malierne istandsat 1923⁶.

†*Alter skranke* lavedes 1705 af Christen Christensen for 4 Mark, der skænkedes af Præsten og Sognemændene; den stafferedes 1708 af Jens Thrane (Rgsk.).

Altersølv. Kalk, fra 1830'erne, enkel, svarende til Hørsted (S. 493). Paa Foden et støbt Krucifiks; af en paa Fodranden indprikket Indskrift kan nu kun læses: »Vog med Disk 32 Lod... 12...«; stemplet: H. Det senere fornyede Bæger er stemplet: I. C. Sund. *Disk*, med graveret Cirkelkors, har samme Mestermærke som Kalkens Fod og graveret Oldermandsranke. 1695 vejede †*Kalk* og †*Disk* 23½ Lod (Rgsk.).

Sygekalk fra o. 1830—50. Bæger og Fod er indrettet til at skrue sammen i Ægform; indprikket: »Souvenir«, stemplet: ACC og Odense Bymærke. *Disk* med samme Stempler.

Oblatæske, oval. Paa Laaget graveret Alliancevaaben, Høeg-Krabbe, adelskronet mellem Palmegrene, sikkert henvisende til Vicestatholder i Norge, Just Høeg til Gjorslev, død 1694, og Fru Karen Krabbe til Fultofte, død 1702, begravede i Kristiania; flere Stempler⁷.

Alterstager fra o. 1625, 47,5 cm høje, med ret svulmende Fod, slankt Skaft, hvis øvre Baluster adskilles fra det nedre ægformede Led ved en bred, flad Midtring; profileret Lysetorn af Malm. Et Par gamle †*Jernlysestager* omtales i Inventariet 1695 (Rgsk.).

†*Messehageler*. Fru Helle Urne forærede 1687 en Messehagel af »liffarvet« Fløj med et bredt Guldkiplingskors; den tidligere Hagel, af »fiolenbrunt« Fløj med paasyet Silkekors, var blevet stjålet.

Læsepult fra 1600'erne, lille, med tandsnitprofileret Fodliste, hvori indslaaede Cirkler. Paa Skraabrættet indsnittet Jesumonogram og et af Versalerne: INH sammenskrevet Navnetræk, det sidste mellem: »Anno — 1755«, som er hvidmalet paa rødt.

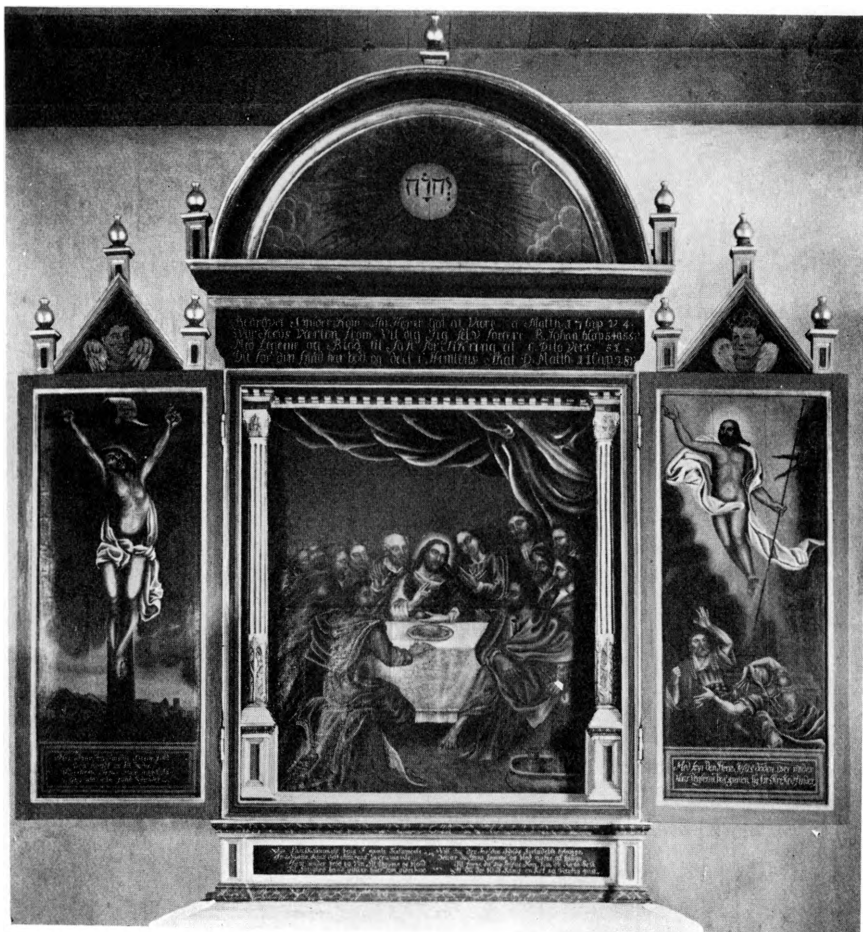
Font, romansk, af Granit, af Tybotype med Reliefbægerblade paa den noget udbugende Kumme, der har Midtafløb. Tvm. 78,5 cm, Højde 97.

Fad af Nürnbergerarbejde, o. 1575, 60 cm i Tvm., med det habsburgske Vaaben og Hjort-og-Hund-Frise paa Bund og Rand. Stemplet: RS. Paa Randen graveret: INH, et Bomærke og Aarstallet 16.. (de to sidste Cifre udslidte); der har tidligere sammesteds været graveret et Vaaben. Fadet købtes 1698 af Hr. Mouritz Nors for 15 Mark og foræredes siden til Kirken (Rgsk.).

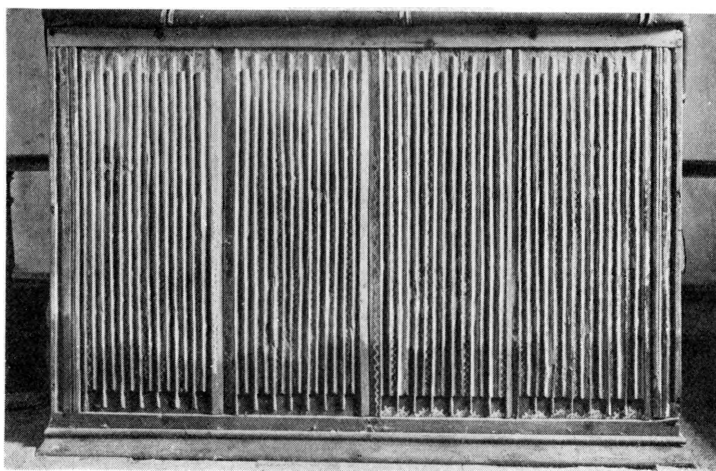
†*Fontelaag*, se Prædikestol.

†*Korgitter*. 1713 købtes 1 Tylvt gode Deller til to »Brixdørre« for Altergulvet.

Prædikestol af Næssundtype, svarende til Stolen i Ovtrup (Mors Sdr. Hrd.) og vistnok fra 1589. De fem smalle Fag har i Storfelterne Arkader med meget flade Bueslag, hvis Fyldingsprofil paa Undersiden ledsages af en tung Perlerække; de hviler paa høje, riflede Pilastre, der savner Baser, men har Listekapitæler. De korintiske Hjørnesøjler svarer til Altertavlens; de smaa Hængestykker er dekoreret med randløbende Akantusblade, og under Hjørnerne er

K. M. 1938

E. M. 1938

Fig. 3—4. Sønderhaa. Altertavle og Alterbordspanel (S. 485).

der drejede Skiver. Underbaldakinen løber ned paa en ottekantet Fodstolpe. Opgang gennem Triumfvæggen, med nyt Rækværk. Samtidig Himmel med Dobbeltroset i radiale Profillister paa Undersiden, nyere, fladbuede Hængestykker og Trekantgavle med Fodspir; nu uden Frise. Stafferingen, som blev fremdraget og udbedret 1923⁶, stammer fra 1711, da Thøger Andersen Thrane og Anders Eskesen Gundal (sml. Janderup S. 449) fik 18 Dlr. for Prædikestolen, Skriftestolen, Degnestolen og Laaget over Fonten at formale efter nøjest gjorte Akkord, med Guld, Sølv og Oliefarver (Rgsk.). I Arkadefelterne er der smaa Helfigurer af Evangelisterne. Indskrifter med Kursiv, i Frisefelterne: »Anno 1589 er denne Prædikestol indsat«, i Østfeltet: »1711 er denne Prædike Stoel forrige Gang stafleret«, i Postamentfelterne: »Anno 1755 er denne Prædike Stoel renoveret«. Paa Himmelens Topgavle er Englehoveder. Rammeværkets dominerende Farve er graa, stafleret med Guld, grøn Lasur, hvidt og rødt, de tværgaaende Lister og Underbaldakinen med hvid Marmorering paa sort.

Stolestaderne er fornyede, men med Benyttelse af Fyrregavlplanker fra Tiden henimod 1600; de har paalagte Arkader med riflede Pilastre, Profilkapitæler og tungesmykket Bue og herover en indsnøret Hals, der begrænses af Lister, den nedre har gnidrede Profiler, den øvre, med runde Tænder, bærer Gavltrekanter. En Del af Gavlene har Tværstreger og indstemplede Stregcirkler i Buefrisen, paa de vandrette Lister og andetsteds. Ny Maling. 1707 fik Christen Christensen 8 Dlr. for at gøre fire Karlestole og fire Kvindestole i Taarnrummet efter Biskoppens Ordre. 1715 købtes to Tylvter Deller til at lægge i Stolene, »at falde paa Knæ paa« (Rgsk.).

Præstestol, sammenstykket af et Panel fra 1600'erne og en Himmel fra 1700'erne, baaret af drejede Piller. Graa Maling. Paa den glatte Indgangsdør er gul Skriveskrift: »Ephes. 5, 18—19«, og paa Bagsiden: »Psalme 13, 6. Anno 1755 die 23. Sept.«. Paa Himmelens Underside Marmorering. Ang. Staffering 1711, se Prædikestol.

†*Degnestol*, se Prædikestol.

†*Skab*. 1712 fik Christen Christensen 1 Dlr. for Skabet i (Kor)væggen at gøre af ny og indsætte. 1717 gjorde og paaslog Christen Smed en Nøgle og Laas.

Pengeblok, o. 1800, lille, firkantet paa Konsol; ophængt i Vaabenhuset.

†*Bisperækketavle*, se Kalkmalerier S. 484.

Præsterækketavle af Fyr, i profileret Ramme, med hvid Skriveskrift, sluttende med Nr. 11, F. Calundan, kaldet 1754. Paa Loftet ligger Rester af en Tavle med de følgende Præsters Navne og Data; denne er nu erstattet af en ny Tavle.

†*Vestpulpitur*, nævnt 1886 (Uldall).

Klokke omstøbt 1907 af De Smithske Jernstøberier i Aalborg. Den tid-

ligere †*Klokke* bar Indskriften: »Bekostet omstøbt af Sønderhaa Sogns Beboere som Kirkens Eiere. Støbt i Randers af P. Meilstrup 1885. Paa denne Klokkes †Forgænger stod⁸ »med gamle Bogstaver«: »Verbum Dei manet in æternum A° 1571. Hans Skriver« (»Guds Ord bliver i Evighed«).

GRAVMINDER

Gravsten o. 1640 over »Dannemand« Niels Jørgensen, som boede og døde i Kovstrup 4. Dec. 1621 i sin Alders □ Aar, med Hustru Anne Christophersdatter, død 3. Sept. 1640 efter 14. Aars Ægteskab (fem Sønner og een Datter), 18 Aars Enkestand i hendes Alders 56. Aar. Ølandsk Kalksten, 188 × 134 cm, med fordybede Versaler. I Hjørnecirklerne livfulde Knæstykker af Evangelisterne, mellem de øvre Opstandelsen, mellem de nedre Kranie. Paa Korets Sydveg.

†*Gravsten*. Indskrift paa Latin over Simon Villadsen (Wilhaldus), død 13. Jan. 1607, efter at have levet i 56 Aar og været Sognepræst her i Synderhaae og Hørsted i 18 Aar — samt Niels Nielsen Hegelund, som efter at have været Præst i □ Aar døde □, Aar 16 □, i sin Alders □ Aar, med sin kære Hustru Anna Christophersdatter, død 16 □ og Børnene Anna Simonsdatter og Niels Nielsen.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1686—1719, div. Aar (LA. Viborg). — Kaldsbog 1805—72 (smst.). — Museumsindberetninger af C. Engelhardt og E. Schiødt, 1877, C. A. Jensen 1936. Revideret af C. A. J. og E. M. 1938, C. G. S. 1940.

Chr. Heilskov: Personalhistoriske Indskrifter fra Hassing Herred, i AarbThisted. 1928. S. 411 f.

Thura: Aalborg Stift S. 527—29. — Uldall: Optegnelser om de danske Landsbykirker III. 1886. S. 333—35 (NM).

¹ Fortegnelser over Danmarks Kirker o. 1630 og 1666 (RA).

² Matriklen 1664 med Tilføjelser (RA). ³ Uldall i Aarbøger f. nord.

Oldkynd. 1894. S. 248. ⁴ Enkelte Kvadre kan dog stamme fra Kirkens Vesthjørner, idet det er muligt, at Skibet oprindelig har været noget længere. ⁵ Thura S.

528. ⁶ Af Maler Harald Munk.

⁷ 1) Fugl med Kvist i Næbbet, i Cirkelfelt, 2) Fugl, i Skjoldfelt, 3) kronet Bogstav, vistnok K, i Skjoldfelt 4) udvisket, kronet Mærke. ⁸ Thura S. 529.

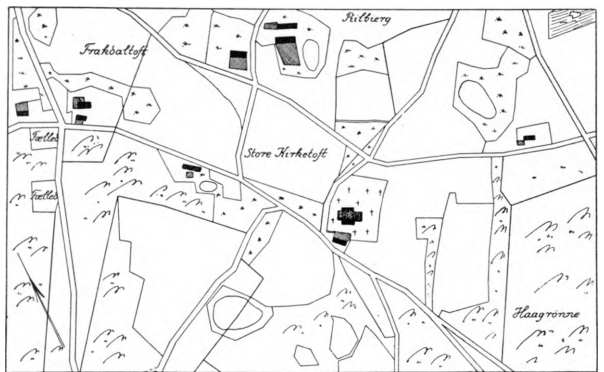

Fig. 5. Sønderhaa o. 1800.